

ՀՏԴ 338.4

Տնտեսական աշխարհագրություն

**ՄԵՐՎԻՍԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ,
ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ
Ա.Ռ. Ավագյան**

Բանալի բառեր. – մեթոդ, մոտեցում, մեթոդաբանություն, սերվիս, աշխարհագրություն, համակարգ, շրջան, օբյեկտ

Ключевые слова: методология, подходы, методы, сервис, география, гуманизм, комплекс, район.

Key words: Methodology, Approaches, Methods, Service, Geography, Humanistic, Complex, Circulation.

МЕТОДИКА, ПОДХОДЫ И МЕТОДЫ ГЕОГРАФИИ СЕРВИСА

А.Р.Авагян

В основе методики географии сервиса лежит общее мышление, философия жизни. Для превращения этой теории в практику применяются следующие подходы: позитивизм, гуманистические, структурные и системные формы, географическая информация, методы компьютерного, математического моделирования и районирования.

METHODOLOGY APPROACHES AND METHODS OF GEOGRAPHY OF SERVICE

A.R. Avagyan

The main methodological approaches for Geography of Service are Positivism, Humanism and Structuralism which have been applied by using GIS, mathematical modeling, zoning and other methods. The problem is the selection of appropriate methodology, approaches and methods which allows to create harmonized and scientifically approved research objects for Geography of Service.

Սերվիսի աշխարհագրության մեթոդաբանության հիմքում հասարակական ընդհանուր մտածելակերպն է, ապրելու փիլիսոփայությունը: Մեթոդաբանությունը ուսմունք է գիտական մեթոդի մասին, կամուրջ է ստեղծում գիտության որպես իրական աշխարհի մասին, գիտելիքների ամբողջության և փիլիսոփայության միջև:

Մեթոդաբանությունը հասարակության աշխարհայացքն է՝ մոտեցումը, իրերի և երևույթների բովանդակությունը, գործունեությունը, մարդու ապրելակերպին հարմարեցնելու անհրաժեշտությունը:

Մեթոդաբանության հենքի վրա կառուցվում են գիտական մոտեցումները:

Ջ.Ջոնսոնը սոցիալական աշխարհագրության մեջ առանձնացնում է մոտեցման երեք ձևեր՝ **պոզիտիվիզմի, հումանիստական և կառուցվածքային:** [5, էջ 268]

Պոզիտիվիզմը ճշմարիտ և իրական իմացության միակ աղբյուրը համարում է կոնկրետը (էմպիրիկը): Այն գիտական ճանաչողության աղբյուր է համարում փորձը, որը հաստատում է իրականը, դրականը: Ըստ Լ.Հ.Վալեսյանի պոզիտիվիզմը գիտական տեսություններն ու օրենքները համարում է սոսկ էմպիրիկ փաստերի ընդհանրացում [3, էջ 54]:

Պոզիտիվիզմը միավորում է տեսականը և գործնականը և տեսության կողմից առաջադրվածը ապացուցում է փորձի միջոցով, բացահայտվում է իրերի և երևույթների իրական կապերը: Պոզիտիվիզմը վարկածից դեպի գիտականը տանող ուղին է: Այս մոտեցումը գիտությանը օգնում է կատարելու բացահայտումներ, բացահայտելու ավելի կայուն սիստեմներ, սահմանելու այդ սիստեմները, կառավարող օրենքները:

Հումանիստական մոտեցումը ուսումնասիրում է անհատի գործունեությունը, որը ընդունվում է որպես էտալոն: Ըստ դրա էլ ուսումնասիրվում է գիտության և հասարակական աշխարհայացքի միասնությունը:

Հասարակական աշխարհայացքի մտածելակերպի ճշմարտացիության վրա հենվում են գիտական դրույթները, իսկ անհատի գործունեությունը իր հերթին կապվում է հասարակական գաղափարի վրա:

Հումանիստական մտածելակերպը միմյանց է միացնում հասարակական գաղափարախոսությունը, անհատի մտածելակերպը և դրանց հենքի վրա հյուսված գիտությունը, ստեղծում է կայուն եռադաշնություն և պայմաններ գիտահետազոտական աշխատանքների իրագործման համար:

Կառուցվածքային մոտեցումը ուսումնասիրում է հասարակության բազային պրոցեսները: Այն հնարավորություն է տալիս վերլուծության ենթարկել բարդ, բազմամակարդակ սոցիալ-տնտեսական կառուցվածքները, որն իր հերթին հնարավորություն է տալիս նպատակային ձևով կազմակերպել արտադրության մասնագիտացումը, հասարակական կյանքի տարածքային ձևերը, բազիսային ճյուղերը և ենթակառուցվածքները:

Կառուցվածքային մոտեցումը կարևոր նշանակություն ունի որոշելու սերվիսի ոլորտի բարդ կառուցվածքը, նրա կապը տնտեսության մյուս ոլորտների հետ: Բազային ճյուղերի և ենթակառուցվածքների փոխկապակցությունները, գիտատեխնիկական ներդրումների տնտեսավարման սպասարկման գործունեության էֆեկտիվությունը, կանխագուշակել զարգացման հեռանկարները: Կարևոր են նաև տարբեր սխեմաների միջև եղած կապերը, հիերարխիկ կարգը:

Կառուցվածքային մոտեցման շարունակությունն է կազմում համակարգայինը:

Համակարգային մոտեցումը հնարավորություն է տալիս ոչ միայն ամբողջական պատկերացում կազմել սերվիսային ոլորտի մասին, այլ ծառայում է գործնական միջոց սերվիսի ոլորտի կազմակերպման և կառավարման համար:

Այս մոտեցումները իրականության են վերածվում (կիրառական բովանդակություն են ստանում) որոշակի մեթոդների միջոցով:

Ջ.Ջոնսոնի կարծիքով գիտական մեթոդը հիմնված է իրական աշխարհի վրա, որտեղ տիրում է կարգուկանոն և սպասում է իր հայտնաբերմանը: Գիտնականը վերցնում է որևէ վարկած և մոդելի ստեղծման միջոցով փորձում է ստանալ իրական աշխարհի պատկերը, այնուհետև վիճակագրական նյութերի միջոցով ավելի է ամրագրում այդ պատկերը մոտեցնելով իրականությանը: Իհարկե գլխավորը ոչ թե իրականության պատկերումն է, այլ այդ իրականությանը հասնելու գործունեության միջոցը [5, էջ 268]:

Մեթոդը որպես ճանաչողության միջոց այն եղանակն է, որով մտածողության մեջ վերարտադրվում է ուսումնասիրվող առարկան [2, էջ 288]: Մեթոդը դեպի նպատակը գնացող ճանապարհն է, ուղին, նպատակին հասնելու միջոց: Ըստ Պիտեր Մյուլերի աշխարհագրության մեջ նպատակային է օգտագործել քանակական, քարտեզագրական և դաշտային մեթոդները [1, էջ 19]: Էդուարդ Տեյֆլը առավելություն է տալիս վերլուծական, աղբյուրագիտական, ակնարկային մեթոդներին [1, էջ 19]: Ա.Վորոնովի մոտ կարևորը համեմատական աշխարհագրական վիճակագրական մեթոդներն են (1, էջ 20), Գ.Դուբինսկին և Ա.Ռիմանը առաջ են մղում փորձարարական, մաթեմատիկական մեթոդները, Բ.Ռոդոմանը՝ քարտեզագրական մեթոդը [1, էջ 20]:

Մ.Մ.Գոլուբչիկը, Է.Լ.Ֆայբուսովիչը և Ա.Մ.Նոսոնովը սոցիալ-տնտեսական աշխարհագրության հետազոտությունների ընթացքում հաճախակի օգտագործվող մեթոդները համախմբում է հետևյալ խմբերի մեջ.

1. Աշխարհագրական տեղեկատվության ստացման և նախնական մշակման մեթոդներ
2. Աշխարհագրական տեղեկատվության համակարգման և ընդհանրության վերլուծության մեթոդներ
3. Մաթեմատիկական մոդելավորման մեթոդներ [4, էջ 36-59]

1. Աշխարհագրական տեղեկատվության ստացման և նախնական մշակման մեթոդներ

Աշխարհագրական տեղեկատվության ստացման և նախնական վերամշակման խմբի մեջ են մտնում դիտարկումների, դաշտային հետազոտությունների, հեռահաղորդակցության և բնակչության հարցման մեթոդները:

ա/ Դիտարկումների մեթոդի միջոցով դիտվում, ուսումնասիրվում է օբյեկտը իր ամբողջականության մեջ: Այդ ընթացքում մտածին կերպով նախնական ընտրության են

ենթարկվում օբյեկտի այն տարրերը, նրա ներսում կատարվող այն երևույթները, որոնք առավել կարևոր նշանակություն ունեն օբյեկտի կառուցվածքի մեջ:

բ/ Դաշտային հետազոտությունների մեթոդի միջոցով փաստական նյութեր են հավաքվում արդեն ընտրված տարրերի և երևույթների վերաբերյալ, ճշգրտվում են դիտարկումների ընթացքում ունեցած փաստական նյութերը, երկրորդ անգամ կատարվում է ընտրություն, վերցնելով ամենակարևորները, ամենակայունները:

գ/ Հեռահաղորդակցության մեթոդի միջոցով փաստական նյութեր են հավաքագրվում ավելի հեռավոր օբյեկտի կամ մոտիկ գտնվող օբյեկտի արտաքին կապերի վերաբերյալ:

զ/ Բնակչության հարցման մեթոդի ընթացքում կազմվում են առանձին հարցաթերթիկներ, որոնց միջոցով բնակչության մեջ կատարվում են հարցումներ հետազոտվող օբյեկտի գործունեությունը ապահովող առավել կարևոր երևույթների մասին, իմանալու բնակչության կարծիքները:

2. Աշխարհագրական տեղեկատվության համակարգման և ընդհանրության վերլուծության մեթոդներ:

Համակարգման մեթոդի ժամանակ կատարվում է ունեցած փաստական նյութերի համակարգում, հետազոտվող օբյեկտի տարրերի հիերարխիկ դասակարգում ըստ իրենց կարևորության:

Վերլուծության մեթոդի ժամանակ կատարվում է արդեն առկա որոշակի կառուցվածք ունեցող օբյեկտի բոլոր տարրերի, օբյեկտի ներսում երևույթների, այլ օբյեկտների հետ ունեցած փոխկապակցությունների, ներքին կապերի վերլուծություն:

Աշխարհատեղեկատվական մեթոդների միջոցով արտացոլվում են տեղեկատվական նյութերի հոսքը, ընդլայնում տեղեկատվությունների դաշտը ավելի բարենպաստ պայմաններ ստեղծելու շուկայական փոխհարաբերությունների կարգավորման, հեռանկարային ծրագրերի կազմման համար:

Տեղեկատվության փոխանցման, ստացման համար լայնորեն օգտագործվում է web (www) մեթոդը, որը կապի միջոց է համարվում ինչպես կազմակերպության (ընկերության) ներսում, այնպես էլ կազմակերպությունների և նրա սպառողների, հաճախորդների և գործընկերների միջև: Web-ը ոչ մեծ ընկերություններին հնարավորություն է տալիս իրենց մասին հայտնել համացանցում, իսկ խոշոր ընկերություններին այն հնարավորություն է ստեղծում որևէ նախահծի ընթացիկ կարգավիճակի մասին տվյալները հասանելի դարձնել տվյալ ցանցում բոլոր աշխատակիցներին:

Web տեխնոլոգիայի շնորհիվ սպասարկումը ինչպես նաև կառավարումը դառնում է ավելի արդյունավետ: Մեծանում են մեծ աշխարհագրություն ունեցող ընկերությունների կամ նրանց գործընկերների համագործակցության հնարավորությունները:

Հեռահաղորդակցության տեխնոլոգիայի կիրառումը պոտենցիալ հաճախորդին տեղեկատվություն է նրանց հետաքրքրող ցանկացած ապրանքի, ծառայության մասին, նրան տալով արագ և անսխալ ընտրելու հնարավորություն:

Հեռահաղորդակցության միջոցով հնարավոր է արագ կապ հաստատել պոտենցիալ հաճախորդի հետ, նրանցից իմանալ սպասարկման որակի, մատուցվող ծառայությունների և բողոքների մասին:

3. Մաթեմատիկական մոդելավորման մեթոդը հնարավորություն է տալիս պատկերացում կազմել հետազոտվող օբյեկտների վերաբերյալ: Մոդելի կազմման ժամանակ փորձաքննություն անցկացնել այլևս պետք է:

Ըստ Դ.Հարվեյի մաթեմատիկայի լեզուն թույլ է տալիս ստանալ այնպիսի տեղեկատվություն, որը հնարավոր չէ ստանալ մեկ այլ ձևով: Մաթեմատիկական ավելի հեշտ հաշվի է նստում մեծ քանակությամբ խնդիրների հետ, իսկ կիրառական մաթեմատիկական հնարավորություն է տալիս ուսումնասիրել երևույթների որակական առանձնահատկությունները, որը չի կարող բացահայտել մեկ այլ գիտություն [6, էջ 173]:

Մաթեմատիկական մեթոդները, թույլ են տալիս կանխատեսել մարդու կողմից բնատարածքային համալիրների վրա թողած ազդեցությունը (Դուրինսկի, էջ 20):

Աշխարհագրական ցանկացած հետազոտություն ավարտվում է շրջանագումար: Ինչպես Բ.Խորեն է նշում «Աշխարհագրության մեջ ընդհանրացման բարձրագույն մակարդակը համարվում է շրջանագումար: Աշխարհագրությունը շրջանացման և քարտեզների կազմման մեթոդների և մոտեցումների գլխավոր գեներատորն է [1, էջ 23]:

Շրջանագումար հնարավորություն է տալիս մեկ ամբողջականության մեջ դիտել որոշակի տարածքի սոցիալ-մշակութային ծառայությունների, զբոսաշրջության դեստինացիաները և արտադրողական ուժերը: Շրջանագումար հնարավորություն է տալիս բացահայտելու մարդկանց պահանջմունքների բավարարման դեռևս չօգտագործվող երևույթներ, կարողություններ: Այն կապ է ստեղծում արտադրական և ոչ արտադրական ոլորտի միջև:

Շրջանագումար մեկ ընդհանրության մեջ է տեսնում մարդ-մարդ, մարդ-հասարակություն, մարդ-հասարակություն-բնություն փոխհարաբերությունները: Շրջանագումար հնարավորություն է տալիս կառուցել հասարակական կյանքի այնպիսի ձև, որտեղ մարդը իրեն զգա բնության մի մասնիկ (բնության զավակ) լինեն ներդաշնակ մարդկային հարաբերություններ, ապահով սոցիալական պայմաններ, կայուն մարդկային զարգացման հնարավորություններ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աշխարհագրության արվեստն ու գիտությունը, Ե. 2007, էջ 19.20,23
2. Փիլիսոփայական բառարան, Ե., 1976, էջ 288
3. Վալեյան Լ.Հ. Աշխարհագրական գիտությունների մեթոդաբանական և տեսական հիմունքներ, Ե. 2004, էջ 54
4. Джонстон Дз. География и географы, М. 1987, 268 с.
5. Голубчик М.М., Файбусович Э.Л., Хосонов А.М. Экономическая и социальная география, М. 2003
6. Харвей Д. – Модели развития пространственных системы в географии человека. В кн. Модели географии, М. 1971, 173 с.

Տեղեկություններ հեղինակների մասին՝

Ավագյան Ա.Ռ. աշխ.գիտ.դոկտոր, պրոֆեսոր ԵՊՀ սերվիսի ամբիոն

Բասսամի Մ., ԵՊՀ, ասպիրանտ սոցիալ-տնտեսական աշխարհագրության ամբիոն

Հոդվածը տպագրության է ներառվում խմբագրական կոլեկիայի անդամ, աշխ. գ. դ., Ա.Ռ. Ավագյանը: